

ARTVİN BORÇKA CAMİLİ VE DÜZENLİ KÖYLERİNDE GELENEKSEL İKİ AHŞAP KÖPRÜ¹

Mehmet Sami BAYRAKTAR*

Atf/©: Bayraktar, Mehmet Sami (2018). Artvin Borçka Camili Ve Düzenli Köylerinde Geleneksel İki Ahşap Köprü, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, ANARSAN Sempozyumu Özel Sayısı, Ekim 2018, Cilt 11 Sayı 2, ss. 1177-1201

Özet: Bu çalışmada, Artvin - Borçka İlçesi Camili ve Düzenli Köylerinde bulunan iki ahşap köprü tanıtılıp Sanat Tarihi disiplini çerçevesinde değerlendirilmeye çalışılmıştır. Camili Köyü'nde Malakmiyeti Mahallesi'ndeki köprü, bulunduğu akarsu yatağının iki yakasındaki kayalık kesimdeki moloz taş ayaklar arasında uzatılan ahşap kirişler üzerinde kurulmuştur. 15.50 x 3.20 m ölçülerindeki yapı, yöredeki rivayetlere göre imece usulüyle köylüler tarafından 1995 yılı civarında yeniden yapılmıştır. Şimdiki köprünün yerinde bulunan ve tahrip olması sebebiyle yeniden inşasına gerek duyulan eski köprünün ne zaman inşa edildiği bilinmemektedir.

Düzenli Köyü, Baltacılar Mahallesi'nde patika yol hattında Baltacılar Deresi üzerinde kurulan ve "Baltacılar Köprüsü" adıyla anılan, 8 x 2.35 m ölçülerindeki yapı, yöredeki rivayetlere göre imece usulüyle köylüler tarafından 1975 yılı civarında yeniden yapılmıştır. Yapı, Malakmiyeti Köprüsü'nün küçük bir benzeridir.

Yöre sakinlerine göre mevcut yapılar, eski köprülerle aynı özelliklere sahip olup aynı ölçülerde ve eskileriyle aynı yerde kurulmuştur. Büyük ölçüde çürümesi sebebiyle yeniden inşasına gerek duyulan eski köprülerin ilk inşaları, Osmanlı dönemine, 20. Yüzyıl başlarına – belki daha da eskiye- uzanmaktadır.

Makale Geliş Tarihi:14.09.2018 / Makale Kabul Tarihi:11.10.2018

Bu makale Turnitin programında kontrol edildi. This article was checked by Turnitin.

Bu makale ANARSAN sempozyumunda sunulmuş aynı başlıklı bildirinin tam metnidir.

¹ Bu bildiri, 29 - 31 Mart 2018 tarihinde Ankara'da yapılan 6. Uluslararası Çin'den Adriyatik'e Sosyal Bilimler Kongresine, aynı başlıkla sözlü olarak sunulmuş, özet metin olarak basılmış fakat tam metin basımı sehven gerçekleşmediğinden burada tekrar sözlü olarak sunulmuş ve basılmıştır.

* Dr. Öğretim Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü,

msami.bayraktar@omu.edu.tr / ms.bayraktar@hotmail.com

İnsan ve hayvan geçişi için tasarlanan bezemesiz yapıların tasarımında işlevsellik öne çıkmaktadır. Köprülerde kullanılan kestane, yörenin bol yağışlı iklimiyle uyumlu, oldukça sağlam ve uzun ömürlü olup, köprüler için yaygın olarak kullanılan uygun bir malzemedir. Köprülerde görülen birleştirme teknikleri, Osmanlı dönemine tarihlendirilen köprülerde karşılaşılan geleneksel uygulamalardır. Malakmiyeti Köprüsü'nde görülen vidalı kenetli demir bağlantılar, geleneksel geçmelerden farklı yeni tekniklerdir.

Artvin ve Doğu Karadeniz'de geleneksel ahşap köprü inşasının yakın zamanlara kadar devam ettiğini gösteren köprüler, geleneksel ahşap köprü mimarisinin Cumhuriyet devrinde izlediği yol hakkında bilgiler vermektedir. Geleneksel kırsal mimarimizin bir yansıması olarak okunabilecek köprülerin, başta Karadeniz Bölgesi olmak üzere yurdumuzda ve dünyada çeşitli benzerleri bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Artvin, Borçka, ahşap köprü, kırsal mimari

A Couple Of Traditional Bridges At Camili And Düzenli Villages Of Artvin Borçka

Citation/©: Bayraktar, Mehmet Sami (2018). A Couple Of Traditional Bridges At Camili And Düzenli Villages Of Artvin Borçka, Hitit University Journal of Social Sciences Institute, Symposium of AAHA, Special Issue, Year 11 Volume 2 October 2018, ss. 1177-1201

Abstract: *In this study, a couple of bridges at Camili and Düzenli Villages in Borçka town of Artvin province are introduced and evaluated within the frame of art history. The bridge at Malakmiyeti district of Camili village is erected on wooden beams extending between rubble stone piers sitting on rock bases located on both sides of the stream bed. The building with measures of 15.50 x 3. 20 m reconstructed by villagers with voluntary work in 1995 according to hearsay evidence at the region. The date of building of the old bridge which is located in the same place of the new one is not known.*

The other bridge at Baltacılar district of Düzenli village constructed in pathway line on Baltacılar creek and called 'Baltacılar Köprüsü (The Axemen Bridge)' with measures of 8 x 2.35 m and reconstructed by villagers with voluntary work in 1975 according to hearsay evidence at the region. This bridge is like a small copy of the Malakmiyeti Bridge.

The present buildings are located where the old bridges were, has same features and measures as the old ones according to local people. These

demolished and reconstructed bridges were first built in the early twentieth century, The Ottoman Period, or maybe an earlier date.

The functionality become prominent about desigment of plain buildings for human and animal transit. The wooden material obtained from the chestnut trees common in the region were used in the construction of the bridge. The chestnut tree is particularly preferred for bridge construction in the region because it is long lasting and durable material in rainy environments. The combination styles of the bridges are traditional practices which encountered with the bridges of Ottoman Period. Screw joint iron junctures at Malakmiyeti Bridge are new technics different from the traditional ones.

The bridges in Artvin and Estern Blacksea Region that show the traditional wooden bridges keep building until quite recently, inform about the architecture of traditional wooden bridges in the Turkish Republic period. The bridges as a reflection of the traditional rural architecture are found with various similar samples especially in Blacksea Region, our country and the world.

Keywords: Artvin, Borçka, wooden bridge, rural architecture.

I. GİRİŞ

A. Araştırma Konusu ve İlgili Literatür

Anadolu'da geleneksel ahşap köprüler üzerine yapılmış az sayıda araştırma bulunmaktadır. Bu araştırmalarda birkaç eser incelenmiştir.² Bu çalışmada Doğu Karadeniz bölgesinden daha önce yayınlanmamış iki örnek tanıtılıp geleneksel mimarimiz içerisindeki yeri değerlendirilmeye çalışılmıştır.³ Geleneksel kırsal mimarimizin bir parçasını oluşturan ahşap köprü mimarisinin değerlendirilebilmesi ve envanterin oluşması adına bir katkı sağlamayı ümit etmekteyiz. Ahşap malzemenin doğası gereği nispeten kısa ömürlü olması ve motorlu taşıt geçişi için tasarlanmadıklarından hemen hemen büyük bir kısmının yakınına yeni betonarme köprüler yapılması sebebiyle atıl kalmaları gibi sebeplerle, ahşap köprülerin büyük bir kısmı

² Özgüner, 1970: 84-86; Bayhan ve Salman, 2012: 41-45; Çabuk vd., 2015: Bayhan, 2016: 17-18; Bayraktar, 2017: 107-126; Bayraktar, 2018a: 53-81; Bayraktar, 2018b: 201-219. Bazı çalışmalarda birkaç ahşap köprüye envanter çalışması kapsamında kısaca değinilmiştir. Toparlar vd., 2010: 263; Şahin vd., 2014: 262,330; Kara, 2016: 248-263.

³ Çalışmamızla ilgili olarak; ölçü almaya katkı yapan Sayın Büşra Yıldırım, İngilizce özeti gözden geçiren Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi Sayın Hayrunnisa Turan, kurum arşivinden istifademize izin sağlayan Trabzon Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu Başkanı Sayın Serpil Yüksel ve kurum çalışanları, yapılarla ilgili bilgi veren Camili Köyü sakini Sayın Ayhan Özaydın ve Dzenli Köyü muhtarı İrfan Öztürk'e katkılarından dolayı teşekkür ederiz.

günümüze ulaşamamıştır. Günümüze ulaşan örneklerin az oluşu ve yukarıda değinildiği üzere çok az sayıda ahşap köprünün bilimsel çalışmaya konu olması kapsamlı ve detaylı bir karşılaştırma ve değerlendirme yapma imkânını kısıtlamaktadır.

B. Borçka ve Camili'nin Coğrafi Konumu ve Osmanlı ve Cumhuriyet Devri İdari Tarihçesine Kısa Bir Bakış

Borçka, karayolu ile Artvin'in 35 km doğusunda bulunan, Artvin'e bağlı, 762 km² yüzölçümüne sahip, 253 m rakımda kurulan bir ilçedir. 2018 yılı itibarıyla ilçe nüfusu 3564'dir. 1551'de Osmanlı topraklarına katılan Borçka, 1578'de Trabzon Vilayetine bağlı köy konumundadır. 1585 yılında Trabzon Eyaleti Lazistan Sancağına bağlı bir kaza, 1878 yılında kaybedilen Doksanuç Harbi sonunda 1878-1918 arasında Çarlık Rusyasına bağlanan şehir ve çevresi 1921 yılında geri alınıp Trabzon Vilayeti Rize Sancağı'na bağlı bir kaza, 1926'da Artvin İline bağlı bir nahiye, 1928 yılından başlayarak günümüzde de aynı ile bağlı ilçe konumundadır (Sezen, 2006: 89; Öztürk, 2012: 797; Artvinli, 2013: 78). 1551'de Borçka ve çevresiyle birlikte Osmanlı topraklarına katılan Camili Nahiyesi, fethi takip eden 16. Yüzyılda Çıldır Eyaletine bağlı bir sancak, 1828'de Trabzon Eyaleti Lazistan Sancağına bağlı bir kaza, 1878-1918 arasında Çarlık Rusyası işgalinden sonra 1921'de Artvin İline bağlı bir nahiye, 1928 yılından başlayarak Artvin İli Borçka İlçesine bağlı bir nahiye konumundadır (Sezen, 2006: 344; Artvinli, 2013: 183-184). İlçenin ve tabiatıyla bu çalışmaya konu yapıların bulunduğu Camili ve Düzenli Köylerinin doğal limanı Osmanlı yıllarında Batum'dur (Öztürk, 2012: 797).

“Macahel (Maçahel)” Artvin'in Borçka ve Gürcistan'ın Acara Özerk Cumhuriyeti'ne yayılan vadi ve tarihsel bölgenin adıdır. Bölge, Türkiye sınırlarında kalan altı köy ile Gürcistan'da kalan 12 köy olmak üzere 18 köyü içermektedir. Türkiye'de kalan köyler Camili⁴, Düzenli⁵, Efeler, Kayalar, Maral, Uğurlu köyleridir (Artvinli, 2013: 183; Öztürk, 2005: 797-799).⁶

⁴ “Camili Köyü”nün eski (Gürcüce) adı “Hertvis”dir (Şahin, 2000: 23; Öztürk, 2012: 798; Artvinli, 2013: 83).

⁵ “Düzenli Köyü”nün eski (Gürcüce) adı “Zedvake”dir (Şahin, 2000: 105; Öztürk, 2012: 798; Artvinli, 2013: 275). Artvinli'ye göre Zedvake “yukarı düzlük” anlamına gelmektedir.

⁶ Günümüz söylenişle “Macahel” veya “Maçahel” şeklinde ifade edilen ancak Gürcüce aslına göre “Macaheli” şeklindeki isim, yörede halen kullanılmaktadır. Özaydın'ın ifadesine göre yöredeki bir inanişaya göre “bilek (maca)” ve “el” (heli) kelimelerinden türetilen isim, vadinin coğrafi yapısına benzetilerek verilmiştir. Bölgenin vadilere ayrılarak uzanan coğrafi yapısı, bir bileğe bağlı eldeki beş parmak şekline benzetilmiştir (Ayhan Özaydın, Kişisel Görüşme, 28.07.2017). Benzer ve farklı değerlendirmeler için bkz. Şahin, 2000: 101; Öztürk, 2005: 797; Artvinli, 2013: 184.

Macahel aynı zamanda altı köyden oluşan bucağın da adıdır. 1964’de bucak ve bucağın merkez kynn adı “Camili” olarak değiştirilmiştir (Artvinli, 2013: 184). Camili (Macahel) Bucağı’nın merkezi olan Camili Köyü, bu nedenle resmi olarak "Camili Bucak Merkezi Köyü" olarak anılmaktadır. Birbirine yaklaşık 3 km mesafede olan Camili ve Dzenli köyleri, Borçka’nın takriben 30 km kuzeydoğusunda Gürcistan sınırında yer alır (Foto. 1).

II. CAMİLİ KÖYÜ MALAKMİYETİ KÖPRÜSÜ

Köprü, Camili Bucağının merkez köyü olan Camili Köyü’nde, eski Gürcüce adıyla “Malakmiyeti”⁷ şeklinde anılan mevkide, takriben 390 m rakımda, mahalleleri birleştiren yol hattında, Efeler Deresi üzerinde bulunmaktadır. Bulunduğu mahallenin adıyla “Malakmiyeti Köprüsü”, buna ilaveten günümüzde “Eski Köprü” ve “Ahşap Köprü” adlarıyla da bilinen köprü, insan ve hayvan geçişi için yapılmıştır (Foto. 2-3). Yapı yöredeki rivayetlere göre imece usulüyle köylüler tarafından 1995 yılı civarında yeniden yapılmıştır. şimdiki köprünün yerinde bulunan ve tahrip olmaya başlaması sebebiyle yeniden inşasına gerek duyulan eski köprünün ne zaman inşa edildiği bilinmemektedir. zaydın ve ztrk’e göre ilk köprü, Cumhuriyetten nce Osmanlı döneminde inşa edilmiştir. Aynı şahısların ifadelerinden yeni yapının eskisinin yerinde, büyük lde ona benzer olarak yapıldığı, tabliyenin 1 m kadar yükseltildiği, eski köprüden farklı olarak; yapıdan motorlu taşıtların geçmesi için tabliyenin ifte payanda ve demir kenetlerle sağlamlaştırıldığı, eskiden tek olan tabliye ortasındaki payandaların, ifter yapılarak vidalı demir kenetlerle desteklendiği anlaşılmaktadır.⁸ Bakımlı halde bulunan köprü, ağır tonajlı araçlar hariç, taşıt trafığine de hizmet vermektedir. Yapının ilintili olduğu bir başka yapı bulunmamaktadır.⁹

Köprü, güneydoğudan kuzeybatıya doğru hafif eğimli bir arazide, belirtilen istikamette akan dere üzerinde bulunmaktadır (Foto. 2-3). Yapı, köyün diğer köy ve mahallelerle bağlantısını sağlayan ana yoldan ayrılan ve 30 m kadar devam ettikten sonra dereye kavuşan tali stabilize yol üzerinde bulunmaktadır.

⁷ zaydın köprünün bulunduğu mevkiinin “Malakmiyet” şeklinde anıldığını belirtmiştir (Ayhan zaydın (37), Kişisel Görüşme, 28.07.2017). Ayrıca bkz. Artvinli, 2013: 186. Aynı isim “Malkmiyeti” şeklinde de geçmektedir (şahin, 2000: 27).

⁸ Ayhan zaydın (37) ve İrfan ztrk (52), Kişisel Görüşme, 28.07.2017.

⁹ Kimi ahşap köprülerde köprülere yakın mesafede dere suyu ile çalıştırılan ahşap değirmenlere rastlanmaktadır. Bu değirmenler genelde köprü ile birlikte yapılarak bir mimari bütün meydana getirmektedir.

Bulunduğu akarsu yatağının iki yakasına uzatılan ahşap kirişler üzerinde kurulan köprü beşik çatıyla örtülüdür. Doğu-batı ekseninden 43° güneye dönük uzanan köprünün menba yüzü güneydoğuya, mansab yüzü kuzeybatıya bakar (Çizim 1, Foto. 2-4). Tabliye hem irtifa bakımından hem de doğrusal olarak düz bir hat izler. Yani inişli-çıkışlı olmadan tüm tabliye aynı kotta ve sağa sola sapmaksızın düz uzanır. (Çizim 1, Foto. 4,5).

Köprünün ahşap aksamı, bulunduğu akarsu yatağının iki yakasındaki doğal kayalık üzerinde bulunan moloz taş ayaklar arasında uzatılan ahşap ana kirişlere oturmaktadır (Foto. 2-3,6-7). Güneybatıya bakan baş tarafta, dere yatağı zemininden 3.60 m kadar yükselen duvarların 1 m.lik üst kesimi betondur. Yeniden inşa sırasında yapılan betonla köprünün yükseltildiği, eski köprünün belirtilen zeminden +2.60 m kotta bulunduğu anlaşılmaktadır. Bunun karşı tarafındaki yakada benzer bir kuruluş görülmektedir. Belirtilen yakada duvarın oturduğu zemin diğerinden farklı olarak büyük tabii kayalıktır (Foto. 6). Su seviyesinin bulunduğu kesimden + 1.15 m kota kadar yükselen tabii kaya üzerinde, moloz taş duvar görülür. Kabaca dörtgen hale getirilen iri moloz taşların kullanıldığı eski duvarlarda harç bulunmamaktadır. Büyük taşların aralarında ince kırık taşlar dikkat çeker. Duvarların bazı kesimleri sonradan betonarme harçla kaplanmıştır. Köprüye her iki yakada ayak vazifesi yüklenerek destek veren duvarlar yol ile birleşerek ahşap aksamın her iki başında 3.70 m kadar uzanan birer sahanlık oluşturmaktadır. Bu kesimler tabliyeye yaklaştıkça hafif bir eğimle yükselmektedir. Kuzeydoğu başta mansab yüzünde sahanlığın kenarında tabliye doğrultusunda uzatılan kalınca bir kiriş sahanlığın belirtilen kesimini sınırlandırmaktadır (Foto. 4).

Yapının ahşap kesimin uzunluğu 15.50 m.¹⁰ tabliye eni 3.20 m.dir¹¹ (Çizim 1-3). Her iki baştaki sahanlıklarla birlikte köprünün toplam uzunluğu takriben 21 m.dir (Çizim. 1-2). Köprünün inşası için hafif meyilli arazide derenin sakin aktığı ve dere yatağının bir yakasının iri kayalarla çevrili olduğu bir kesimi tercih edilmiştir. Yerinde ve başarılı bir yer seçimi söz konusudur. Tabliye döşemesi ile su seviyesi arasındaki mesafe 4. 50 m.dir¹² (Çizim. 2, Foto. 2-3).

¹⁰ Ölçü, tabliyenin başındaki direkler arasındaki (direkler dahil) mesafedir. Köprünün uç noktaları olan saçak hizaları itibarıyla ölçü 17.50 m'dir.

¹¹ Ölçü, tabliye direkleri (dıştan) itibarıyla. Çatıda saçak hizaları itibarıyla genişlik 4.50 m'dir.

¹² Temmuz itibarıyla.

Köprünün ana unsuru olan ahşap kesimini taşıyan kare kesitli 25-30 cm kalınlıktaki ana kirişler, takriben 1.10 m aralıklarla yan yana uzatılmıştır (Foto. 6). 15.50 m uzunluktaki tabliye boyunca tek parça olan kestane ana kirişler, takriben 15.90 m uzunluğundadır.¹³ Bazı ana kirişi gövdelerinde çok hafif eğrilikler, kesit biçimlerinde köşelerde hafifçe yuvarlaklık görülmektedir. Ana kirişlerde görülen kimi eğrilik veya kalınlık farkları sebebiyle tabliye döşemesi ile ana kirişler arasında oluşan irtifai boşluklar, kk ahşap parçalar konularak giderilmiştir. Her iki başta ana kirişlerin altında aksi istikamette takriben 25 x 25 cm'lik bir yastık kirişine¹⁴ yer verilmiştir (Foto. 6).

Ana kirişlerin üzerinde, kalınlıkları 10 cm genişlikleri 10-20 cm arasında değişen, bazılarının köşeleri hafif yuvarlatılmış, kimileri tabliye direkleri hizasından 20-25 cm kadar dışa taşan, dörtgen kesitli 75 kadar kısa kalastan oluşan tabliye döşemesi yer alır (Foto. 7). Yan yana düz yanaştırılan ve ana kirişlere çakılan bu döşeme üzerinde, tabliye boyunca ucuca üçer ve yan yana ikişer halde düz yanaştırılan bir çift kalas dizisine yer verilmiştir (Foto. 7). Toplam altı kalastan oluşan bu ikinci döşeme, araç trafiği için düşünülmüştür. Aralarında 0.90 m bırakılarak her bir sırada 0.50 m genişlikte uygulanan bu döşeme katı, tabliye boyunca uzanmaktadır. Tabliye başlarında pahlanarak incelen kalaslar ortalama 6 cm kalınlıkta ve 25 cm genişliktedir.

Tabliyenin menba ve mansab tarafında kk bazı farklar haricinde tam simetrik bir düzen görülür (izim 1, Foto. 7). Her iki yüzde altışar direk ve bu direkler arasında çapraz konumda atılmış payandalara yer verilmiştir. Takriben 15 cm kalınlıkta ve kare kesitli direklerin köprübaşlarındaki dördü, yastık kirişlerine oturtulmuştur. Arada kalan diğer direkler, ana kirişlerden aşağıya doğru 40 cm kadar uzatılarak ana kiriş altına menba-mansab doğrultusunda uzatılan bağlayıcı kirişlere geçirilmişlerdir (Foto. 8,10). Ortalama 20 cm kalınlıkta kare kesitli ve yatay konumda uzatılan bağlayıcı kirişlerde ağaç geçme ve vidalı metal birleştirmeler görülür. Tabliye direkleri bağlayıcı kirişlerde açılan kanallara geçirilmiş ayrıca birleşmenin yapıldığı kesime direk ve kiriş boyunca bir delik açılmış, belirtilen deliğe demir vida uygulanmıştır. Sabit başlı ve somunlu metal vidaların bazılarında somun

¹³ Ana kirişlerin yol ile birleşen baş kesimleri, dolgu ve yoğun bitki dokusu içerisinde kaldığından - güneybatı başta mansab tarafındaki hariç- uzunlukları ölçülememektedir. U kısmı görülebilen sözü edilen örneğin tabliyeden sonra 20 cm kadar devam ettiğine bakılarak, kiriş uzunluğunun 15.90 m civarında olabileceği söylenebilir.

¹⁴ Bu tip kirişler "mesnet kirişi" şeklinde de adlandırılmaktadır. abuk vd., 2015: 229.

tarafında sıkıştırmaya yardımcı bir unsur gibi görülebilecek küçük ahşap parçalar dikkat çeker.

Direklerden tabliyenin orta kesiminde bulunanları çiftler, diğerleri tek olarak konulmuştur (Foto. 3). Altlık ve başlıkları bulunmayan direkler arasında, her cephede iki yerde çapraz konumda uzatılan payandalar bulunur (Çizim 2, Foto. 3,7). Girişlerdeki bir ve ikinci direkler arasında, takriben 15 x 15 cm ölçüsünde ve kare kesitli ve m uzunlukta birer payanda yer alır (Çizim 2, Foto. 3,7). Bunlar köprübaşlarındaki ana kirişleri ile gergi kirişleri arasında uzatılmıştır. Diğer payandalar köprübaşlarındaki direkler ile tabliye ortasında bulunan çifte direkler arasında yer alırlar. Tabliye direklerinin ön ve arka yüzüne bitişerek; yan yana belirtilen aralıklarla çifte sıralanan bu payandalar diğerlerinden daha kalın ve geniştir. Takriben 15 x 23 cm ölçüsünde dikdörtgen kesitli payandalar köprübaşlarındaki ana kirişlerin altında yer alan yastık kirişleri ile gergiler arasında uzatılmıştır. 8.50 m uzunlukta çifte payandalar, üst başlarında kermeler açılarak birbirleriyle, direk ve gergilerle birleştirilmiştir. Çifte payandaların gövde ortalarında iki kesimde ayrıca metal bağlantılar görülür (Foto. 3,7). Bunlarda payandaların iki kenarına sarılan, vida ve somunlarla sıkıştırılmış demir levhalar kullanılmıştır.

Menba ve mansab yüzünde belirtilen direk ve payandalar arasında muntazam bir korkuluk görülmez. Her iki yakada birlerinden farklı tipte ve yerlerde uygulanan birkaç kuşağa yer verilmiştir (Foto. 2-3,7). Menba yüzünde köprübaşlarındaki direkler hariç diğerleri arasında uzatılan tabliye kotundan + 1.10 m'de bulunan 10 cm kalınlıkta kare kesitli bir kuşak ve bunun 20-30 cm kadar aşağısında geniş; tahta şeklinde daha ince ve geniş bir başka kuşak görülür (Çizim 2, Foto. 2). İkinci kuşağın bir benzeri, biraz daha düşük kotta, kuzeybatı başta ilk ve ikinci direk arasında da görülür. Mansab yüzündeki korkulukta, yine köprübaşındaki direkler haricinde kalan diğer direkler arasında, 10 cm kalınlıkta, kare kesitli iki sıralı (+ 0.20 m ve + 1.10 m kotta) kuşaklar ile kuzeybatıdan ikinci üçüncü direkler arasında, 3 x 20 cm'lik biçme tahta ile yapılmış bir başka kuşak yer alır (Foto. 3,7). Kuşak elemanları direklere çakılmıştır. Tabliyede kimi ahşap köprülerde görülen oturma sekileri görülmez.

Tabliye döşemesi ile çatı sırtı arasındaki mesafe 4.50 m'dir (Çizim 3). 3.40 m¹⁵ ve 4 m¹⁶ uzunlukta ve 15x15 cm kare kesitli tabliye direkleri üzerinde

¹⁵ Köprübaşlarındaki direkler.

10 x 15 cm dörtgen kesitli gergi kirişleri, onların üzerinde tabliye doğrultusunda c sıra halinde uzatılan ve çatıya destek veren 15x15 cm lsnde kare kesitli kirişler bulunmaktadır (izim 2-3). Tabliye ortasındaki ifte direkler, gergi kirişinin sağ ve soluna yanaştırılıp direkler ve gergide açılan delikten geçen somunlu vidalı demir bağlantıyla birleştirilmiştir. Diğer direklerle üstlerindeki kirişler arasında zıvanalı geçmeler görülmektedir. Çatıya destek veren orta sıradaki kirişlerin üzerinde 10 cm kalınlıkta ve kare kesitli dikme ve gğslemelere yer verilmiştir (Foto. 5,7). Dikmelerin üstünde mahya aşığı, bunun üzerinde aksi istikamette konulan mertekler ve beşik çatının galvaniz sac kaplaması bulunur. Her omuzda dokuzar adet ve takriben 1.85 m aralıklarla sıralanan 12x20 cm lsndeki dikdörtgen kesitli merteklerin üzerindeki beşik çatının her bir omzunda dörder sıralı aşıklar bulunur (Foto. 5,7). Her sırada birkaç parça halde ve uç uca uzatılan, kimileri eğri olan aşıkların sıra düzeni, pek muntazam değildir. Kalınlıkları 8 cm genişlikleri 10-12 cm civarında olan aşıkların bazıları kare, bazıları dikdörtgen kesitlidir. Bunların üzerinde çatı padavalarına yer vermeksizin galvaniz sac kaplama akılıdır (Foto. 5,7). Saçaklar, tabliyeden menba ve mansab tarafında ortalama 0.50 m, köprü girişlerinde 1 m taşıntı yapmaktadır (izim. 1-3).

Yapının çeşitli kesimlerindeki ahşap elemanların birleştirilmesinde çeşitli teknikler kullanılmıştır. Yan yana dizilen döşeme kirişlerinde (Foto. 8) ve bunların üzerindeki döşeme kalaslarında (Foto. 8) “düz en birleştirme”ler, uç uca eklenen tabliye korkuluk kuşaklarında (Foto. 9) döşeme kalaslarında “düz boy birleştirme”ler göze çarpar. Döşeme kirişleri ile tabliye direkleri arasında (Foto. 10), payandalarla gergi kirişleri arasında (Foto. 11), payandalarla yastık kirişleri arasında, tabliye ortasındaki ifte direkler ile payandalar arasında “kertmeli uç birleştirme”ler görülür. Tabliye altında bağlayıcı kirişler ile ana kirişler arasında, bağlayıcı kirişler ile direkler arasında (Foto. 12), direkler ile çatı kirişleri arasında (Foto. 13), direkler ile gergiler arasında (Foto. 14) ve çatı kirişleri ile mertekler arasında (Foto. 15) “kanallı geçme”lere yer verilmiştir. Tabliye direkleri ile gergiler arasında (Foto. 16) “zıvanalı geçme”ler görülür. Bu geçme türünün, birleşmede açıklık bulunmadığından grlememekle birlikte, korkuluk elemanlarında da kullanılmış olması gerekir. Birçok birleşmede belirtilen teknikler çakma çiviler, vida ve demir kenetlerle desteklenmiştir (Foto. 17-20). Tabliye

¹⁶ Kprbaşları haricindeki direkler.

direkleri ile bağlayıcı kirişler arasında (Foto. 17-18), tabliye direkleri ile gergiler arasında (Foto. 19) ve çifte payandalarda (Foto. 20), vida ve demir kenetlerle metal bağlantılar yapılmıştır.

III. DÜZENLİ KÖYÜ BALTACILAR KÖPRÜSÜ

Düzenli Köyü'nün Baltacılar Mahallesi'nde, takriben 560 m rakımda köy içindeki mahalleleri birleştiren eski patika yol hattında Baltacılar Deresi üzerinde kurulan ve Baltacılar Köprüsü adıyla anılan köprü, insan ve hayvan geçişi için tasarlanmıştır (Foto. 21-22). Yapı, yöredeki rivayetlere göre imece usulüyle köylüler tarafından 1975 yılı civarında yeniden yapılmıştır. Büyük ölçüde çürümesi sebebiyle yeniden inşasına gerek duyulan şimdiki köprünün yerinde bulunan eski köprünün ilk inşasının 20. Yüzyıl başlarına uzandığı ifade edilmektedir. Yöre sakinlerine göre şimdiki köprü, eski köprüyle aynı özelliklere sahip olup aynı ölçülerde ve aynı yerde kurulmuştur.¹⁷

Yapının ilintili olduğu bir başka yapı bulunmamaktadır. Köprünün mansab yüzüne 7-8 m kadar mesafede yeni, korkuluksuz ve çatısız basit bir tabliyeden oluşan betonarme harçlı ayaklar üzerinde yükselen tabliyesinde çelik kirişlerin kullanıldığı ahşap döşemeli köprü, 1998-99 yılı civarında köy halkı tarafından yaptırılmıştır. Eski köprünün araç geçişine imkân vermemesi nedeniyle bu köprüye ihtiyaç duyulmuştur. (Foto. 21). Bu köprünün 20 m kadar aşağısında bulunan yeni betonarme köprü ise 2016'da yapılmıştır (Foto. 22). Taşıt trafiğine de hizmet eden ve halen kullanılan bu köprünün inşasından sonra pek kullanılmayan Baltacı Köprüsü, işlevsizlik yüzünden tahrip olma yolundadır. Ana kirişler başta olmak üzere yapının döşeme ve korkuluk elemanlarında kısmi çürümeler görülmektedir. Köprünün payanda, döşeme ve korkuluk elemanları gibi bazı elemanları kopmuş veya kaybolmuş haldedir.

Bulunduğu akarsu yatağının iki yakasına uzatılan ahşap kirişler üzerinde kurulan köprü, beşik çatıyla örtülüdür. Köprü, güneyden kuzeye doğru eğimli bir arazide, belirtilen istikamette akan dere üzerinde bulunmaktadır (Foto. 21-24). Yapı, köyün diğer köy ve mahallelerle bağlantısını sağlayan ana yoldan ayrılan ve 120 m kadar devam ettikten sonra dereye kavuşan tali stabilize yol üzerinde bulunmaktadır.

¹⁷ İrfan Öztürk (52), Kişisel Görüşme, 28.07.2017.

Köprünün inşası için dere yatağının kayalık bir kesimi tercih edilmiştir. Dere yatağının gneydoğ u kesiminde yerli büyük kayaların yanı sıra su taşkınlarının srklediğı taş yığınları dolmuş ve köprü ayağı ve çevresi bu kesimde bir hayli tahrip olmuştur. İlk bakışta yer seçiminin isabetsiz olduğ u izlenimi doğ maktadır. (Foto. 24). Ancak ztrk'n ifadesine göre son yıllarda taşıt yolu çalışmaları sırasında fazlaca hafriyat yapıldığından arazi yapısı değ işmiş , köprünün menba tarafında yukarı kesimde biriken çok miktardaki taş ve toprak dolu hafriyat, dere yatağının tabi yapısı üzerinde büyük bir baskıya sebep olmuştur. Asli doğ al yapıda dere yatağına bu miktarda bir dolgunun gelmesi mümkün değ ilken yol yapımı sebebiyle büyük miktarda bir dolgu meydana çıkmıştır. Suya doyan arazi kayarak, yapının inşa edildiğ i doğ al yapıyı değ işirmiştir. Belirtilen baskılarla oyulan dere yatağında bulunan köprü ayağı, büyük lde tahrip olmuştur. Dahası bu kesimde köprüye bağ lanan bir yol kalmamıştır. Köprüye ulaşmak için dere yatağındaki taş ve kayalar arasından geçerek belirtilen taş ayağ a tırmanmak gerekmektedir (Foto. 24). Karşı yaka tabii kayalıktır. Bu kesimdeki sahanlık, yoldan akan toprakla kısmen dolmuş haldedir (Foto. 22-23).¹⁸ Tabliye döşemesi ile su seviyesi arasındaki mesafe 2. 90 m.dir (izim. 5, Foto. 24).

Doğ u-batı ekseninden 45⁰ güneye dönük uzanan köprünün menba yüzü güneybatıya, mansab yüzü kuzeydoğ uya bakar (izim 4, Foto. 22-24). Tabliye hem irtifa bakımından hem de doğ rusal olarak dzddr. (izim 4, Foto. 23-25). Köprünün ahşap aksamı, bulunduğ u akarsu yatağının iki yakasındaki doğ al kayalara oturan kğ ir ayaklara oturmaktadır. Kuzeybatıya bakan giriş kesiminde dere yatağında bulunan tabii kayalığ n tabliyeye yakın st kesiminde kk bir parça harçsız moloz taş dolgu görülmektedir (Foto. 24-25). Karşı yakada epey tahrip olmuş halde 1.35 m yksekliğ inde betonarme harçlı moloz taş bir ayak inşa edilmiştir (Foto. 24-25). Bu ayağ n altında, su seviyesinden + 0.95 m kota yükselen bir kaya bulunmaktadır. Belirtilen destekler üzerinde, 25x25 cm kare kesitli yastık kirişlerine yer verilmiştir (Foto. 26-27). Yastık kirişleri üzerinde uzatılan 35-40 cm arasında değ işen llerindeki kare kesitli, takriben 8 m uzunlukta, yan yana, aralıklı sıralanmış her biri tek parça kestane aė acından üç ana kiriş, tabliyeye destek vermektedir (Foto. 28). Mansab tarafındaki ana kirişin, gneydoğ uya bakan baş kesiminde grldğ u üzere, kirişin içi kısmen ryerek boşalmış

¹⁸ Belirtilen kesimdeki dikenler ulaşımı ve bazı ayrıntıları gözlemlemeyi engellemektedir.

haldedir (Foto. 27). Baltalarla kabaca yonularak şekillendirilen ana kirişlerin biçimleri pek muntazam değildir (Foto. 28). Ana kirişlerin üzerinde, kimileri arasında eğri şekilleri yüzünden hafif boşluklar bulunan ahşap döşeme elemanları çakılıdır (Foto. 28-29). Döşeme elemanları, kalınlıkları 11-16 cm, genişlikleri 10-25 cm arasında değişen 38 kiriş benzeri kalın kalaslardır. Ana kirişlerde ve döşeme elemanlarında görülen kimi eğrilik veya kalınlık farkları sebebiyle tabliye döşemesi ile ana kirişler arasında oluşan boşluklar, küçük ahşap parçalar konularak giderilmiştir (Foto. 29).

Yapının ahşap kesimin uzunluğu 7.50 m.¹⁹ tabliye eni 2.35 m.dir²⁰ (Çizim. 4-6). Tabliyenin menba ve mansab tarafında küçük bazı farklar haricinde tam simetrik bir düzen görülür (Foto. 23-25). Her iki yüzde, üçer direk ve bu direkler arasında çapraz konumda atılmış 15-18 cm kalınlıkta, kare kesitli ikişer payanda görülür.²¹ 16-22 cm arasında değişen kalınlıktaki kare kesitli direkler, uçlarındaki kertmelerle ana kirişler ve yastık kirişlerine oturtulmuştur. Direkler, tabliye kotundan +2.40 m.de son bulur.

Payandalar arasında tabliye kotundan + 1.20 m.de son bulan, yer yer iki ve tek yatay sıralı uygulanan kuşaklardan oluşan bir korkuluk görülür (Foto. 23-25). Direk gövdelerindeki zıvanalara geçirilen ayrıca çivilerle sağlamlaştırılan, gayri muntazam kare kesitli ve takriben 10 cm kalınlıktaki kuşaklardan, kuzeybatı giriş ile orta direğe kadar olan kesimdekileri yerinde yoktur (Foto. 24). Tabliye boyunca dikine konumda 3 cm civarında kalınlıkta tahtaların çakılması suretiyle yapılan kaplamanın çok az bir kısmı günümüze ulaşmıştır (Foto. 24-25). Tabliyenin güneydoğu yarısında; direklerin yakınında toplam dört kaplama tahtası yerindedir.²² Tabliyede oturma sekilerine yer verilmemiştir.

Tabliye döşemesi ile çatı sırtı arasındaki mesafe 3.40 m.dir. Direklerin üzerinde, çatıya destek gergiler, dikmeler, çatı kirişleri, yastık kirişleri, aşık ve merteklerin yer aldığı galvaniz sac kaplı beşik çatı yükselir (Foto. 26). Direklerin üzerinde, bunlara zıvanalı geçmelerle bağlanan 15 cm kalınlıkta kare kesitli gergi kirişleri bulunur. Her iki yüzde bunların üzerinde, aynı kesit ve ölçülerde tabliye boyunca tek parça uzatılan çatı kirişlerine yer

¹⁹ Ölçü, tabliyenin başındaki direkler arasındaki (direkler dahil) mesafedir. Köprünün uç noktaları olan saçak hizaları itibarıyla ölçü 9.25 m.dir.

²⁰ Ölçü, tabliye direkleri (dıştan) itibarıyledir. Çatıda saçak hizaları itibarıyla genişlik 3.40 m.dir.

²¹ Direkler arasında, her cephede, ana kirişler ile ortadaki direklerin üst kesimi arasında uzatılan payandalardan, kuzeybatı yönde mansab yüzünde bulunması gerekeni kayıptır.

²² Asli halde kaplamanın tabliye yüzlerinin her iki tarafında ve tabliye boyunca yapılmış olabilecekleri düşünülebilir.

verilmiştir (Foto. 26). Tabliyenin orta kesimindeki gergi üzerinde kısa bir dikme bulunur. Bunlar 1 m kadar yükselerek mahya aşığına destek vermektedir. Mahya aşığı üzerinde aksi istikamette; her iki omuzda yedişerden toplamda 14 mertek atılmıştır (Foto. 26). Mertekler takriben 10-15 cm kalınlıkta gayri muntazam dörtgen kesitlidir. Bunların üzerinde kalınlıkları ve genişlikleri ortalama 7-12 cm arasında değişen, yer yer eğri boylu, ara aşıklara yer verilmiştir. Aşıkların üzerinde galvaniz sac kaplama bulunur (Foto. 23,26). Çatı saçakları tabliyeden menba ve mansab tarafında ortalama 0.25 m., köprü girişlerinde 0.50 m taşıntı yapmaktadır (Çizim. 4-6).

Yapının çeşitli kesimlerindeki ahşap elemanların birleştirilmesinde çeşitli teknikler kullanılmıştır. Yan yana dizilen döşeme kalaslarında (Foto. 29), gergi kirişleri ile yastık kirişleri arasında (Foto. 30) ve korkuluk kaplamalarında (Foto. 31) “düz en birleştirme”ler görülmektedir. Tabliye direkleri ile ana kirişler arasında (Foto. 32), döşeme kalasları ile tabliye direkleri arasında (Foto. 33), merteklerle mahya aşığı arasında (Foto. 34), dikme ile gergi arasında ve dikme ile mahya aşığı arasında (Foto. 35) “kertmeli uç birleştirme”lere yer verilmiştir. Mahya aşığı ile altındaki yastıklar arasında (Foto. 36), gergilerle çatı kirişleri arasında (Foto. 37) “kanallı geçme”ler, tabliye direkleri ile gergiler arasında (Foto. 38), tabliye direkleri ile korkuluk kuşakları arasında (Foto. 39), merteklerde kendi aralarında (Foto. 40) “zıvanalı geçme”ler görülmektedir. Birçok birleşmede, belirtilen teknikler çakma çivilerle desteklenmiştir.

IV. KARŞILAŞTIRMA VE DEğERLENDİRME

İncelediğimiz köprüler yaya ve hayvanların bir akarsu engelini geçmesi için geleneksel yapım teknikleriyle yapılmış kırsal ahşap yapılarıdır. Köprüler, köy içerisinde mahalleleri bağlayan patika yol ağı üzerinde bulunmaktadır. Bu Anadolu yol ağıının kılcal olarak tanımlanabilecek en uç noktası olarak kabul edilebilir (Halaçoğlu, 1991: 127-128; Eskikurt, 2014: 15-40). Birçok ahşap köprüde olduğu gibi yapılar buldukları dere veya mevkii adıyla anılmaktadır.

İnsanlık tarihi boyunca çok çeşitli köprü örnekleri yapılmıştır.²³ Tarihte ilk köprülerin tamamen taş veya ahşaptan yapılan köprüler olduğu ifade

²³ Köprüler şekillerine, yapıldıkları malzemeye, yapı elemanlarına, statik yönlerine, yapılış amaçlarına göre gibi çeşitli bağlamlarla çeşitli tiplere ayrılır (Çeçen, 2002: 252.) Köprülerin çeşitli açılardan sınıflandırılması konusunda ayrıca bakınız: Peynircioğlu, 1951: 3-5; Görcelioğlu, 1979: 138; Bayhan, 2016: 14-27; Çulpan, 2002: 1. Anadolu’da genellikle “ahşap köprü”, “tahta köprü”

edilmektedir (Çeçen, 2002: 252). İnsanlık tarihinde köprülerin ilk örneklerinin ahşap olduğu varsayılabılır.²⁴ Ağaçların geleneksel usulde balta ile veya el hızarlarıyla kesilip biçilmesi suretiyle kullanıldığı ve taşıyıcı olarak salt ahşap elemanlardan oluşan ahşap köprülere, taşıyıcılık bağlamında giriş esaslı köprüler denilmektedir (Partov vd., 2016: 97).

Geleneksel ahşap köprüler, kendi içlerinde çeşitlilik göstermektedir.²⁵ İncelenen örneklerde görülen çatı, bol yağışlı iklimde yağış sebebiyle kayganlaşabilecek tabliye kuru tutarak geçiş güvenliğini arttırmaktadır. Ayrıca yapıya abidevi bir görünüm kazandırmakta, köprünün yağmurlu havalarda geçici bir sığınma ve dinlenme alanına dönüşmesine de imkân tanımaktadır. Baltacılar Köprüsü'nde görülen korkuluk kaplaması birçok eserde bulunmamaktadır. Korkuluk kaplaması, güçlü rüzgâr ve buna bağlı olarak tabliyenin ıslanarak kayganlaşmasının oluşturacağı olumsuzluklara bir önlem olarak düşünülmüş olmalıdır.

Ahşap köprülerin araziye oturtulması farklı şekillerde olmaktadır. İncelenen köprülerde olduğu gibi açıklığın az olduğu; bir ağaç gövdesi veya girişle köprü tabliyesinin geçilebildiği durumlarda, iki yaka arasındaki kayalık zemine oturtulan giriş veya ağaç gövdeleri yeterli olmaktadır.²⁶ Arazinin yapısına göre ahşap köprülerde farklı çözümler görülmektedir (Bayraktar, 2017: 123-124). İncelenen köprülerde açıklığın her iki tarafında taş duvarlar görülmektedir. Su taşkınlarından korumak için köprüyü yükseltmek veya iki yakadan birinin irtifası yeterli olmadığı zaman, diğer yakayı karşısındakine eşitlemek veya kıyının aşınmasının önlemek (özellikle toprak ağırlıklı gevşek dokulu kıyılarda) gibi gerekçelerle bu tip uygulamaya gerek duyulmaktadır.

Her iki köprünün tabliyesi irtifai ve doğrusal olarak yukarıda verilen örneklerin büyük çoğunda olduğu gibi düz uzanmaktadır.

Karadeniz Bölgesinde Trabzon, Rize, Giresun, Ordu, Çankırı ve Kastamonu'da 18. Yüzyıl sonlarından başlayıp 20. Yüzyıl başlarına tarihlendirilen geleneksel çatılı ahşap köprüler bulunmaktadır.²⁷ Aynı tipin

şeklinde ifade edilen ahşap köprüler için Arapça'da daha çok "cizr" kelimesinin kullanıldığı anlaşılmaktadır (Çeçen, 2002: 252).

²⁴ Ahşap köprülerin dünyada ve Anadolu'daki ilk ve eski örnekleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Çeçen, 2002: 252; Naumann, 1991: 491-493; Bittel, 1970: 61; Çulpan, 2002: 1-2.

²⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Bayraktar, 2017: 121-123; Bayraktar, 2018a:74-76.

²⁶ Açıklığın bundan büyük olduğu ve tek parça girişle geçmenin mümkün olmadığı durumlarda konsol giriş, ahşap direk, kazık ayak veya kâgir ayaklar kullanılmaktadır (Bayraktar, 2017: 122-123).

²⁷ Özgüner, 1970: 84-86; Bayhan ve Salman, 2012: 41-45; Şahin vd., 2014: 261-262,330; Bayram, 2014: 97; Çabuk vd., 2015: 225,237-238; Kara, 2016: 248-263; Bayraktar, 2017: 120-122;

dünyada çeşitli ülkelerde özellikle ormanlık bölgelerde yaygın olarak inşa edildikleri anlaşılmaktadır. Malzeme, inşa tekniği ve mimari özelikleri bakımından incelediğimiz yapıya yakın duranlar bulunmaktadır (abuk vd., 2015: 237-238; Bayraktar, 2017: 121-123). Açıklığın iki yakasına uzatılan kirişler, kimilerinde dere yatağının iki yakasında görülen taş duvarlar, kirişlerin üzerindeki direk, payanda, korkuluk ve çatı karakteristik ortak özelliklerdir.

Her iki köprüde ahşap yapının dere yatağına oturtulduğu sahanlıklarda moloz taş, ana yapıda ahşap kullanılmıştır. Ahşabın seçilmesinin çeşitli nedenleri sıralanabilir. Yrenin orman bakımından zengin olmasının²⁸ yanı sıra ahşabın kolay ulaşılabilir olması, ayrıca ucuz ve pratik inşaya imkân tanınması malzeme seçiminde etkili olmuştur. Köprülerin tüm ahşap aksamında kullanılan kestane yörede bolca bulunur.²⁹

Köprünün çeşitli kesimlerinde görülen geçme ve birleştirmeler - “düz en birleştirme”, “düz boy birleştirme”, “kertmeli uç birleştirme”, “kanallı geçme”, “zıvanalı geçme” - geleneksel mimarimizde görülen uygulamalardır.³⁰ Bu birleştirmelerde ayrıca bol miktarda çakma usull demir çivi de kullanılmıştır.

Geleneksel ahşap köprülerde genellikle sonradan yapılan demir kenet, elik kiriş takviyesi gibi uygulamalar, Malakmiyeti Köprüsü’nde vidalı demir kenet şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Ahşap elemanların sabitlenmesi için bol miktarda çivi kullanılmıştır.

atı kaplaması, şimdiki halde her iki köprüde de galvaniz sac kaplamadır. Yenilenmeden nceki eski köprülerde asıl çatı kaplamasının tahta veya oluklu kiremit olabileceği düşünülebilir. Karadeniz yöresinde geleneksel birçok kırsal yapıda görülen ince hartamalar esasen Karadeniz’de yaygın bir çatı kaplaması olmakla birlikte bol yağış alan ve nem oranı yıl boyu yüksek olan köylerden ziyade mezra (“mezire”, “kom”) ve yayla gibi yüksek

Bayraktar, 2018a:57-59; Bayraktar, 2018b: 206-207. Birçok rneğin kitabesi veya inşa tarihine ışık tutacak bir belge bulunmadığından yapıliş tarihleri net bir şekilde saptanamamıştır.

²⁸ Artvin İli’nin ormanlık alan yüzdesi 2015 yılı itibariyle % 56.8’dir (Türkiye Orman Varlığı 2015: 28).

²⁹ Yörede bolca bulunan ve köprüler için uygun bir malzeme olan kestane hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Orman Atlası 2013: 56; Kudeb Ahşap Eğitim Atölyesi Geleneksel Ahşap Yapı Uygulamaları, 37; Bayraktar, 2018a: 77. Ahşap köprü inşasında kestanenin yanı sıra meşe, kayın, kızılağaç, am, ıralı am, akam, karaçam gibi ağaçların uygun olduğu belirtilmektedir (Peynircioğlu, 1951: 44-45).

³⁰ Ahşap köprülerde ahşap elemanlarda görülebilecek birleşme türleri ve teknikleri hakkında bkz. Peynircioğlu, 1951: 51-60.

kesimlerde yaygındır. Köylerde kısa sürede çürüyeceği için tercih edilmez (Hasol, 1998: 200; Öztürk, 2005: 497). Bunun yerine, neme dayanıklı, tercihen kestane ağcından yapılmış ortalama 4-6 cm kalınlıkta ve 15-25 cm genişlikte tahtaların kullanılmış olabileceği akla yakın gelmektedir. Rize - Çayeli - Buzlupınar Köyü Köprüsü (1906 yeniden inşa) (Çabuk vd., 2015: 225) bu tip kaplamanın görüldüğü ahşap köprülere örnek verilebilir.³¹ Bir başka ihtimal olarak görülebilecek kiremit, sahilden uzak bölgelerde pek tercih edilmediği için (Öztürk, 2005: 497) daha zayıf bir ihtimal olarak gözükmemektedir. Ancak zamanla kiremit kaplamanın da iç kesimlere doğru yaygınlık kazandığı düşünülürse, ilk inşa değilse de, ileriki tarihlerde muhtemel bir tadilatla kiremit kullanılmış olabileceğinden söz edilebilir. Trabzon, Rize, Kastamonu, Çankırı gibi benzer iklim koşullarının görüldüğü bazı illerde çatıları kiremitle kaplı, benzer ahşap köprüler bulunmaktadır (Bayraktar, 2017: 119-121; Bayraktar 2018a: 71-73).

V. SONUÇ

Geleneksel ahşap köprü mimarisi bağlamında incelenen yapılar yakın zamanlarda yeniden inşa edilen örneklerdir. Yöre sakinlerinin ifadelerine göre, yerlerine yapıldıkları eski köprülere sadık kalınarak yenilenen yapıların geleneksel köprülerle benzerlik taşıyan karakteristik özellikleri, yukarıdaki bilgiyi teyit etmektedir. Eski köprülerin inşasının Osmanlı döneminde uzandıkları anlaşılmaktadır. Köprüler, Osmanlı dönemine tarihlenen ahşap köprülerle hemen tüm bakımlardan yakın duran bir mimari karakter taşımaktadır. Cumhuriyet devrinde ahşap köprü mimarisinde geleneksel karakterin kesintisiz bir şekilde devam ettiği savını ileri sürebilecek kadar eser yayınlanmamış olmakla beraber belirtilen durum, hatırı sayılır bir ihtimal olarak ileriki araştırmalarda kanaatimizce gözlenmelidir.

Yapılar köy içerisinde mahalleleri bağlayan patika yol ağı üzerinde, Anadolu yol ağı hiyerarşisi bağlamında kılcal karakterde, bir yol üzerinde yapılmıştır. Köprünün inşasında ortaya konulan marifetin kırsal mimarinin tabiatında var olan “babadan oğula usta-çırak ilişkisi içerisinde, kuşaktan kuşağa aktarılan bilgi, beceri ve deneyime” dayandığı söylenebilir (Anadolu’da Kırsal Mimarlık, 2012: 7).

Bulunduğu akarsu yatağının iki yakasındaki kayalık kesime uzatılan ahşap kirişlere oturan köprüler, ahşap direklerle taşınan beşik çatıyla örtülüdür.

³¹ 2017 yılında biten restorasyonunda köprünün evvelki haliyle galvaniz sac olan kaplaması asli halinde olduğu gibi kestane tahtalarıyla kaplanmıştır.

İşlevselliğın n planda olduğu bezemeden yoksun yapılar, insan ve hayvan geçişi için tasarlanmıştır.

Köprülerde kullanılan ağacın cinsi yörede yaygın olan kestanedir. Yrenin bol yağışlı iklimiyle uyumlu, sağlam ve uzun ömürlü olduğu bilinen kestane, köprüler için yaygın olarak kullanılan uygun bir malzemedir.

Geleneksel kırsal mimarimizin işlevselliği nde duran başarılı bir yansıması olarak okunabilecek köprüler, başta Karadeniz olmak üzere yurdumuzda ve dünyada benzer örnekleri olduğu görülmektedir.

Artvin il dahilindeki eserleri konu alan ve yöre mimarlığını ayrıntılı bir şekilde değerlendiren Aytekin, yörenin zengin ormanlık alanlara sahip olmasına rağmen geleneksel mimarisinde taşın hakim olduğunu, yörede geleneksel usulde inşa edilen ahşap köprülerin inşasının yakın zamanlara kadar devam ettiğini ancak eski ahşap köprülerin büyük bir kısmının ortadan kalktığını belirtmektedir.³² Yöredeki tarihi köprülerin çoğunun Doğu Karadeniz Bölgesi karakteri ağır basan tek kemerli kğir köprüler olduğu görülmektedir.³³ Bu çalışmada incelenen eserler ahşap köprü yapımının yakın zamanlara kadar sürdüğünü belgeleyen örneklerdir. Yrenin kırsal yapı geleneği içerisinde ahşap köprü inşasının, Cumhuriyetin ilk yıllarında aktif olduğuna dair başka bir işaret, 1920'li yıllarda Hopa'nın Kise Köyü'nde inşa halindeki çatılı ahşap bir köprünün belgelenmiş olmasıdır.³⁴

VI. KAYNAKÇA

A. Basılı Kaynaklar

ADAM, Jean-Pierre. (1994), *Roman Building Materials and Techniques, Translated by Anthony Mathews*, B.T. Batsford, London.

³² Aytekin, 1999: 314. Artvin'de yağışın bol olduğu sahil ve dağlık kesimlerde (Arhavi, Hopa ve Borçka) taş ve ahşap, iklimin kuru olduğu kesimlerde (Ardanuç, şavşat ve Yusufeli) taş ve ahşabın yanı sıra kerpiin de kullanıldığı bildirilmektedir (Balıkcı, 2002: 32).

³³ Aytekin, 1999: 260-268,314.

³⁴ Zeki, 1999: 138.

- Anadolu'da Kırsal Mimarlık*, (2005), Bursa Büyükşehir Belediyesi, Tarihi Kentler Birliği ve Çekül Vakfı, Bursa.
- ARTVİNLİ, Taner. (2013), *Artvin Yer Adları Sözlüğü*, Çiviyazıları Yayınevi, İstanbul.
- AYTEKİN, Osman. (1999), *Ortaçağdan Osmanlı Dönemi Sonuna Kadar Artvin'deki Mimari Eserler*, Kültür Bakanlığı, Ankara.
- BALIKÇI, Gülsen. (2002), "Artvin'in Bazı Yörelerinde Halk Mimarisi", *Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1999*, Kültür Bakanlığı, Ankara, s. 29-52.
- BAYHAN, A. Ali. SALMAN Fikri. (2012), *Bir Saklı Belde Bayramören*, İstanbul: Bayramören Kaymakamlığı.
- BAYHAN, A. Ali. (2016), *Ferdinand Arnodin'in Boğaz Geçiş Tasarımları Cısr-i Hamidi ve Aktarma Köprüsü*, Türkiye Alim Kitapları, Saarbrücken.
- BAYRAKTAR, M. Sami. (2017), "Giresun'da Geleneksel Üç Ahşap Köprü", *Tuba-Ked (Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi)*, S.15, ss. 107-126.
- BAYRAKTAR, M. Sami. (2018a), "Tarihi Ahşap Bir Köprü: Çaykara - Eğridere Köyü Kiremitli Köprü", *Sanat Tarihi Dergisi*, S.27, ss. 53-81.
- BAYRAKTAR, M. Sami. (2018b), "Trabzon Dernekpazarı Yenice Köyü'nde Tarihi Ahşap Bir Köprü", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.44, ss. 201-219.
- BAYRAM, Ö. Faruk. (2014), *Doğu Karadeniz Bölgesinde Geçmişten Günümüze Vernaküler Mimari*, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- BITTEL, Kurt. (1970), *Hattusha The Capital of the Hittites*, Oxford University Press, New York.
- ÇABUK, Ezgi. GÜÇHAN, N. Şahin. TÜRER, Ahmet. (2015), "Tarihi Ahşap Buzlupınar Köprüsü'nün Yeniden Yapımı Üzerine Çalışmalar" [Bildiri], *Ahşap Yapılarda Koruma ve Onarım Sempozyumu 3 Bildiri Kitabı*, ss. 225-245, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı, İstanbul.
- ÇEÇEN, Kazım. (2002), "Köprü", *İslam Ansiklopedisi*, cilt.26, ss. 252-255. Türkiye Diyanet Vakfı.
- ÇULPAN, Cevdet. (2002), *Türk Taş Köprüleri Ortaçağdan Osmanlı Devri Sonuna Kadar*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

- ESKİKURt, Adnan. (2014), “Ortaçağ Anadolu Ticaret Yolları”, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.33, ss. 15-40.
- GÖRCELİOğLU, Ertuğrul. (1979), *Basıt Ahşap Kirişli Köprülerin Projelendirilmesi*, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, cilt.29, S.1, ss. 138-167.
- HALAçOğLU, Yusuf. (1991), “Anadolu”/“İdari Ekonomik ve Kültürel Hayat”/“Ulaşım ve Yol Sistemi”, *İslam Ansiklopedisi*, cilt.3, ss. 127-128. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- HASOL, Doğan. (1998), *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, Yapı Endüstri Merkezi, İstanbul, Geliştirilmiş 7. Baskı
- KARA, Bünyamin. (2016), *Doğadan Tarihe Yolculuk Ordu*, S. Güngör, A. zkan (Yayına Hazırlayan). Ordu Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı, Ordu.
- Kudeb Ahşap Eğitim Atölyesi Geleneksel Ahşap Yapı Uygulamaları*, (2009), Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı, İstanbul.
- NAUMANN, Rudolf. (1991), *Eski Anadolu Mimarlığı*, B. Madra (ev.), Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- ÖZGÜNER, Orhan. (1970), *Köyde Mimari Doğu Karadeniz*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Ankara.
- ÖZTÜRK, zhan. (2005), *Karadeniz Ansiklopedik Sözlük*, (2 cilt), Mehmet İlhan (Ed.), İstanbul: Heyamola Yayınları.
- ÖZTÜRK, zhan. (2012), *Antikçağ’dan Günümüze Karadeniz’in Etnik ve Siyasi Tarihi Pontus*, E. elik (Yayına Hazırlayan), Genesis Kitap, Ankara, (4. Baskı).
- PARTOV, Doncho. MAşLAK, Mariusz. IVANOV, Radan. PETKOV, Milen. SERGEEV, Denislav. DİMİTROVA, Antoaneta. (2016), “The Development Of Wooden Bridges Through The Ages - A Review Of Selected Examples Of Heritage Objects. Part 1 - The Milestones”, *Technical Transactions Civil Engineering*, 2-B/, pp. 93-105. erişim. <http://www.ejournals.eu/pliki/art/8374/>(erişim tarihi: 17 Ocak 2018).
- PEYNİRCİOğLU, Hamdi. (1951), *Köprüler Genel Kaideler ve Ahşap Köprüler*, cilt.1, Teknik Okulu, İstanbul.
- SEZEN, Tahir. (2006), *Osmanlı Yer Ağları*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara.

- ŞAHİN, Celal. (2000), Her Yönü İle Artvin Maçahelliler Rehberi, Maçahel Eğitim Kültür ve Dayanışma Vakfı, İstanbul.
- ŞAHİN, Gülay. İBİŞ, Resul. SEZEN, İbrahim. YURT, Emine. CAN, Atilla. AKÇEL Arda. DURMUŞ, Sinan. (2014), *Çankırı Kültür Envanteri 2014*, Çankırı Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Ankara.
- TAYLOR, Rabun. (2002), Tiber River Bridges And The Development Of The Ancient City Of Rome, *Aquae Urbis Romae : Waters of the City of Rome*, Website Ed. Katherine Rinne, Number 2, June, pp. 1-20. erişim. <http://www3.iath.virginia.edu/waters/article.html> (erişim tarihi: 20 Şubat 2018).
- TOPARLAK, Uğur. ACARTÜRK, Nevin. COŞAR, Halil. DEMİR, Osman. İŞLEYEN, Fatih. TURAN, Esra. ÜNLÜ, Yakup. YAVUZ, Hakan. ENGİNYURT, Erden. (2010), *Ordu Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri*, Ordu Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Ordu.
- Türkiye Orman Varlığı 2015*. (2015), Orman ve Su İşleri Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü, Ankara.
- ZEKİ, Muvahhit. (1999), *Artvin İli Hakkında Bilgiler*, H. Tokdemir, E. Tokdemir (Çeviri ve Sadeleştirme), Şavşat Kültür Turizm ve Dayanışma Derneği, İstanbul.

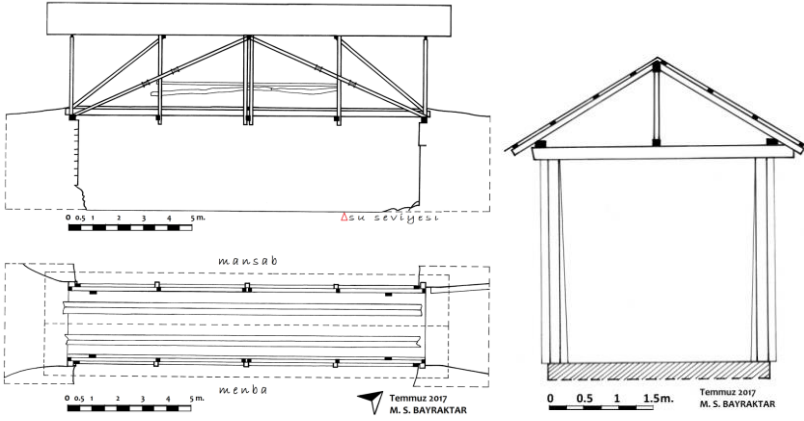
VII. ÇİZİM VE FOTOĞRAFLAR

Foto. 1. Köprülerin bulunduğu kesimin uydu görüntüsü

1. Camili Köyü Malakmiyet Köprüsü 2. Düzenli Köyü Baltacı Köprüsü 3. Türkiye Gürcistan Sınır

(<https://yandex.com.tr/harita/?ll=41.908384%2C41.469518&z=14&l=sat%2Cs&l&mode=search&text=camili%20bor%2C3%A7ka&sl=41.946923%2C41.450955&ssp=0.157242%2C0.069871>)(20.02.2018)

izim. 1-3. Artvin İli Borçka İlesi Camili Bucağı Merkez Ky Malakmiyet Kprs planı (sol altta), menba (gneydoğu) cephe grnm (sol stte) ve kuzeydoğu cephesi grnm (sağda)

Foto. 2. Malakmiyet Köprüsü güneydoğu (menba) yüzü

Foto. 3. Malakmiyet Köprüsü kuzeybatı (mansab) yüzü

Foto. 4 Malakmiyet Köprüsü kuzeydoğu cephesi (giriş)

Foto. 5. Malakmiyet Köprüsü güneybatı girişi

Foto. 6. Malakmiyet Köprüsü tabliye altı - güneybatı yaka

Foto. 7. Malakmiyet Köprüsü tabliyesi - kuzeydoğudan

Foto. 8-9. Malakmiyet Köprüsü'nde "düz en birleştirme" (ortada), "düz boy birleştirme" (sağda)

Foto. 10-11. Malakmiyet Köprüsü'nde "kertmeli uç birleştirme" ayrıntıları

Foto. 12-13. Malakmiyet Köprüsü'nde "kanallı geçme" ayrıntıları

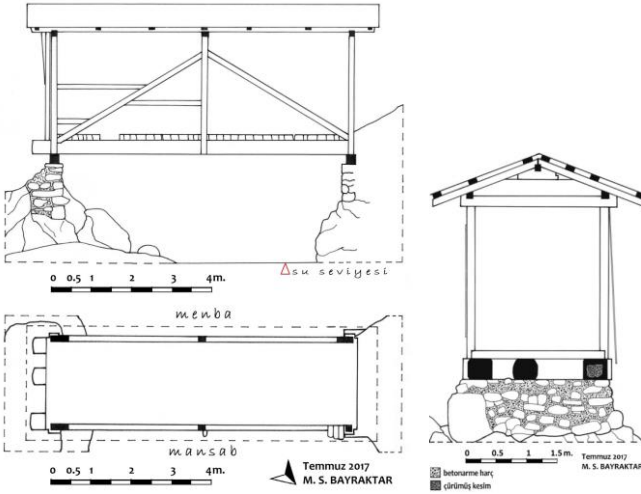
Foto. 14-15. Malakmiyet Köprüsü'nde "kanallı geçme" ayrıntıları

Foto. 16. Malakmiyet Köprüsü'nde "zıvanalı geçme"

Foto. 17-20. Malakmiyet Köprüsü'nde vida ve demir kenetli metal bağlıları ayrıntıları

Çizim. 4-6. Artvin İli Borçka İlçesi Camili Bucağı Dzenli Köyü Baltacılar Köprüsü planı (sol altta), kuzeydoğu (mansab) cephesi görünümü (sol üstte) ve menba (kuzeybatı) cephesi görünümü (sağda)

Foto. 21. Baltacılar Köprüsü kuzeydoğu (mansab) cephesi

Foto. 22. Baltacılar Köprüsü güneybatı (menba) cephesi

Foto. 23. Baltacılar Köprüsü kuzeybatı girişi

Foto. 24. Düzenli Köyü Baltacılar Köprüsü menba yüzü

Foto. 25. Baltacılar Köprüsü mansab yüzü - güneyden

Foto. 26. Baltacılar Köprüsü güneydoğu girişi

Foto. 27. Baltacılar Köprüsü güneydoğu girişi ayrıntısı

Foto. 28. Baltacılar Köprüsü tabliye altı

Foto. 29-31. Baltacılar Köprüsü “düz en birleştirme” ayrıntıları

Foto. 32-35. Baltacılar Köprüsü “kertmeli uç birleştirme” ayrıntıları

Foto. 36-37. Baltacılar Köprüsü “kanallı geme” ayrıntıları

Foto. 38-40. Baltacılar Köprüsü “zıvanalı geme” ayrıntıları

